

Když chybí politický zájem o rovnoprávné postavení pracovních migrantů a migrantek. Přístupy odborů a inspekce práce v České republice

Marek Čaněk

Abstrakt:

Současné politiky Ministerstva práce a sociálních věcí mají přinutit domácí nezaměstnané přijmout především méně kvalifikovaná pracovní místa, která by měli zahraniční pracovníci opustit. Tento způsob "zatraktivnění" určitých pracovních pozic nastupuje místo alternativního přístupu, který by usiloval o zvyšování kvality a ohodnocení těchto pracovních míst. Tato analýza se převážně soustředí na roli odborů a inspekce práce ve vztahu ke zlepšování postavení pracovních migrantů.

***

Trh práce je možné chápat jako určité uspořádání mocenských vztahů mezi prací a kapitálem (Peck 1992). Na úrovni globální ekonomiky dochází od 70. let k oslabování pozice práce, o čemž například svědčí klesající poměr mezd na hrubém domácím produktu velké části zemí¹. Současná světová hospodářská krize tento trend nepřerušila. Rizika se přenáší z finančního kapitálu na stát a tím pádem i na pracovníky, na které je naložena větší část daňové zátěže než na firmy. Ne všichni pracovníci ale nesou tyto náklady a rizika hospodářské krize stejnou měrou. Kde si stojí pracovní migranti? Tuto otázku je možné si položit spolu s Woolfsonem a Likic-Brboric (2008). Pracovní migranti se podle těchto autorů ocitají ve stavu dvojí „prekérnosti“².

Zaprvé, stejně jako všichni ostatní pracovníci jsou v nerovném postavení vůči zaměstnavateli, protože jejich živobytí závisí na práci za mzdu. Dopady nerovnosti jsou výraznější u pracovníků, kteří nedosáhnou na ideál tzv. standardního pracovněprávního vztahu (pracovní

---

¹ Tento indikátor sleduje Mezinárodní organizace práce. U dvou třetin z celkového počtu 69 sledovaných zemí dochází ke zmíněnému poklesu poměru mezd na HDP [viz ILO (2011), kapitola 3].

² Pojem „prekérnost“ bude v tomto článku použit pro anglický výraz „precarity“ (ve francouzštině la précarité), případně budou použito přídavné jméno „prekérní“. Dalo by se též ne úplně přesně přeložit jako nejistá práce či nejisté pracovně-právní vztahy.

smlouvy na dobu neurčitou v kontextu České republiky) a místo toho mají nejisté práce s malými příjmy a nízkou pracovně-právní a sociální ochranou. Zadruté, u pracovních migrantů je práce nejen nutností, ale i podmínkou (Sayad 2006) jejich přítomnosti v „hostitelském“³ národním státě. Jejich pracovní poměr má charakter dočasnosti (Woolfson 2008), což se ukazuje i v případě nezaměstnanosti. Například v době hospodářské krize se migranta „hostitelský“ stát zbavuje a přesouvá náklady za nezaměstnanost na stát a rodinu v zemi „původu“ (Vosko 2011, Burawoy 1976).

Poptávka po pracovních migrantech v současných kapitalistických ekonomikách se mimo jiné vysvětluje růstem flexibility a deregulací ekonomiky, které vytváří potřebu po levné pracovní síle ze zahraničí. Spolu s globálními výrobními procesy a konkurencí vzniká globální trh práce, který charakterizuje rostoucí komodifikace – tedy chápání lidí jako „jakékoliv jiné“ zboží (Overbeek 2003). Pohyby globálního kapitálu a související „závod o snižování nákladů“ mohou svědčit o tom, že kapitál⁴ nemusí mít vždy zájem na rozlišování „domácí“ a „zahraniční“ pracovní síly (Arrighi in Silver 2003: 22). Na segmentovaných a hierarchizovaných trzích práce je však rozlišování pracovní síly funkční (Peck 1996), protože umožňuje odlišné ohodnocení práce (Peck 1996). Kapitál má zájem na rozlišování pracovní síly nejen podle občanství, ale i podle dalších sociálně konstruovaných kategorií (gender, „rasa“, etnicita, věk, atd.) (Bauder 2006, McDowell 2009). K vytváření těchto kategorií významně přispívají domácí pracovníci, kteří se brání před růstem konkurence na trhu práce. K rozlišování populace se přidává i stát skrze instituci občanství (Silver 2003).

Tento článek vychází z toho, že určité formy flexibility mají negativní dopady pro pracovníky. Zabývá se možnostmi regulace trhu práce v České republice, které by posílily postavení pracovních migrantů, kteří se na trhu práce nacházejí v prekérní pozici⁵. Takovými pracovníkům se nedostává společenského uznání (jedná se tak o „prekérnost společenské pozice“) a potýkají se s nedostatečným příjmem (tedy „prekérnost živobytí“) (Offe 1997). Tato situace ale může pro migranta či migrantku být alespoň na začátku migračního procesu snesitelná, pokud je jeho či jejím referenčním rámcem země „původu“, kde usiluje o zlepšení společenského postavení (Piore 1980). Jak uvádí Calavita (2007: 101), „podřadné postavení na trhu práce ale není charakteristika, kterou by si s sebou imigranti přinesli jako nějaký pas občana třetího světa“; je spoluvytvářeno ekonomickým a právním postavením. Nejistotu a další rizika přináší pro pracovníky početní flexibilita⁶, které se v České republice dosahuje do velké míry prostřednictvím osob samostatně výdělečně činných (OSVČ), různých právních

---

³ „Hostitelské“ země a země „původu“ jsou zde v uvozovkách proto, aby nebyly vnímány jako samozřejmé a neutrální kategorie.

⁴ Kapitál zde bude chápán především v Marxově smyslu „sociálního vztahu“, tedy vztahu vlastníků výrobních prostředků a těmi ostatními“ (Guerrien 1996).

⁵ Pojem prekarita a prekérní pozice používám v tomto článku jako synonyma.

⁶ Početní (v češtině se často překládá jako numerická flexibilita) neboli též vnější flexibilita se definuje ve smyslu zvyšování kontroly zaměstnavatelů nad pracovní dobou, počtem pracovníků či jejich ohodnocením (Apeldoorn 2003: 118). Mezi pracovníky v České republice obecně převládá stále relativně vysoký počet pracovních smluv na dobu neurčitou; počet například krátkodobých tzv. nestandardních pracovních vztahů není vysoký, jejich ochrana je ale podle některých autorů/ek považována za nedostatečnou (Nekolová 2008, Sirovátka et al. 2009).

vztahů podle občanského a obchodního zákoníku, či agenturního zaměstnávání, které jsou či byly⁷ charakteristické i pro značnou část pracovních migrantů na zdejším trhu práce (Nekorjak, Hofírek 2009; Leontiyeva 2011; Horáková 2010). U právních vztahů, které zastírají pracovní poměr (např. švarcsystém), významná část pracovních migrantů a migrantek vypadává z ochrany pracovního práva (viz Ministerstvo vnitra ČR 2010b).

V tomto článku se budu zabírat rolí odborů a inspekce práce ve vztahu ke zlepšování postavení pracovních migrantů v prekérním postavení. Role těchto institucí je možné sledovat podle jejich vlivu na čtyři různé dimenze nejistoty na trhu práce: „míru jistoty pokračování zaměstnání“, „míru kontroly nad pracovním procesem“, „míru efektivitu regulace“ a „míru dostatečnosti příjmů“ (Vosko 2011: 2).⁸ Nejdříve se však článek věnuje širším proměnám migrační politiky především od roku 2008, které měly, respektive mají, ambici proměnit regulaci pracovní migrace v ČR. Tato úvodní část o migrační kontrole umožní pochopit postoje a role odborů a inspekce práce k postavení pracovních migrantů.

Proměny migrační politiky a spolupráce institucí v oblasti migrace

Hospodářská krize od podzimu 2008 a související omezení poptávky po pracovní síle významně ovlivnily migrační politiku České republiky. Pro migrační politiku tohoto období je mimo jiné charakteristická transformace a zintenzivnění spolupráce státních institucí v různých oblastech migrace. Pro vysvětlení těchto změn však nepostačuje zmínit hospodářskou krizi. Ty totiž především souvisejí s přeskupením sociálních sil. Určité aspekty institucionální spolupráce se navíc od podzimu 2008 staly pouze zřejmější, protože měly základ už v předcházejících letech. Další část se bude soustředit na tři aspekty či tvrzení osvětlující změny v institucionální spolupráci.

Zaprvé, období rychlého ekonomického růstu do podzimu 2008 se dá charakterizovat jako částečné podřízení migrační politiky jakož i dalších veřejných politik kompetitivnímu státu (Čaněk 2010b, Drahekoupil 2009), které bylo vyjádřeno například v politické podpoře projektu zelených karet. Kompetitivní stát soutěží s dalšími státy v regionální či globální ekonomice o přilákání transnacionálního kapitálu na vlastní území, což zahrnuje i usnadnění přístupu ke vhodné pracovní síle pro kapitál (Jessop 2002). V době ekonomické krize bylo ministerstvo průmyslu a obchodu ztlačeno. Zájmy zaměstnavatelů o dovoz levné pracovní síly ustoupily do pozadí ve prospěch bezpečnostních kritérií, ochrany domácího trhu práce a určité etnické či kulturní představě populace. To rovněž vedlo k upevnění pozice ministerstva vnitra jako mocenského centra migrační kontroly v Česku. Z hlediska institucionální spolupráce v oblasti migrace je zásadní, že se jednotlivé perspektivy hlavních ministerstev odpovědných za migrační politiku v době ekonomické krize přiblížily. O těchto různých perspektivách ministerstev je možné uvažovat jako o interakci a střetávání odlišných

---

⁷ Například agentury práce zaměstnávaly v roce 2011 minimální počty migrantů ze zemí mimo Evropskou unii. Od 1. ledna 2012 platí zákaz zprostředkování pracovníků ze zemí mimo Evropskou unii agenturami práce.

⁸ Dimenze nejistoty na trhu práce je jen část definice prekarity podle Vosko (2011).

logik (policejní, trhu práce a populace) v byrokratickém poli, jak o nich píše Spire na příkladu vývoje migračních politik ve Francii od druhé světové války do roku 1975 (2005).

Zadruhé, už před začátkem hospodářské krize na podzim 2008 začínalo docházet k prohlubování a transformaci spolupráce jednotlivých hlavních resortů odpovědných za různé aspekty migrace. Meziresortní spolupráce získala v roce 2007 novou institucionální platformu ve formě ANACENu (Analytického centra pro ochranu státních hranic a migraci) a nadřazeného Koordinačního orgánu pro ochranu hranic a migraci, který se schází na úrovni náměstků jednotlivých ministerstev. Tento typ meziresortní analýzy a koordinace nejen v oblasti migrace je příkladem „řízení migrace“ (migračního managementu). Podle Geigera a Pécoud (2010) je možné tento přístup k migrační politice charakterizovat jako komplexní, koordinovaný, holistický a technokratický. Migrační politika se navíc v rámci řízení migrace propojila i s integrací (i)migrantů, jejíž koordinace přešla rovněž pod ministerstvo vnitra. Zvýšená role státu v oblasti migrační kontroly („řízení migrace“) není v rozporu s neoliberalním státem⁹ (Peck 2001b); zároveň dochází k zapojování řady nestátních aktérů do migrační kontroly (Guiraudon 2001) a od migrantů se očekává správa sebe sama (Geiger a Pécoud 2010). Diskurs řízení migrace, jak je vyjádřen v následující větě analytického materiálu ministerstva vnitra z roku 2010, představuje spolupráci státních úřadů jako nutnost, kterou není třeba dále vysvětlovat: „[p]roblematika migrace je natolik průřezová, že otázky spojené s cizineckým prvkem spadají do gesce řady státních orgánů“ (in Čaněk 2010a, Ministerstvo vnitra ČR 2010a). Co se zdá být z hlediska migračních expertů a expertek jako „holistický“ a „komplexní“ přístup však může ve skutečnosti představovat relativně omezenou a selektivní perspektivu (viz např. Scott 1998). Řízení migrace nabourává separaci jednotlivých logik ministerstev a proměňuje vytváření a střetávání představ o zájmu(ech) státu v oblasti migrační politiky mezi úředníky a úřednicemi (Spire 2005), jak o tom uvažoval Spire ještě v době, kdy novodobý koncept „řízení migrace“ neexistoval (Geiger a Pécoud 2010).

Za třetí, tzv. rozpory v přísnější regulaci režimu zaměstnávání a přístupnějšího režimu podnikání (Drbohlav a Medová 2009: 16) se už poněkolkáté staly předmětem úprav (viz Čaněk 2004), ale aktuálně se tak děje za zmíněných podmínek spolupráce resortů na řízení migrace a oslabení pozice ministerstva průmyslu. Státní instituce se zaměřily na kontrolu dodržování účelů pobytu (především podnikání), zpřísnil a omezil se přechod na účel pobytu podnikání, byl schválen nový zákaz tzv. švarcsystému, zintenzívnila se výměna informací a upravila se spolupráce jednotlivých kontrolních institucí. Se zpřísněním kontrol „nelegální“ práce a migrace souhlasili i zástupci odborů, což vysvětlují svými prioritami ochrany domácích pracovníků a vynucování minimálních mzdových a pracovních standardů. Zájem o minimální standardy (ve smyslu rovných podmínek pro podnikání) mají ale už ve větší míře i část kapitálu. Podle vedoucího právního oddělení Českomoravské konfederace odborových svazů (dále ČMKOS), Vítá Samka, „odbory na [obcházení regulace] vždycky poukazovaly, ale prosazuje se to s poměrně malým, pomalým úspěchem teprve teď, když se to spolu s námi stalo už předmětem ohrožení zaměstnavatelů“¹⁰. Tato aliance zástupců zaměstnavatelů a

⁹ Ten bývá spíše charakterizován deregulací činností státu.

¹⁰ Rozhovor s V. Samkem, ČMKOS, 15. prosince 2011.

odborů znovu odkazuje na to, že by nedávné změny migrační politiky nebyly možné bez širších změn v mocenských vztazích, které jsou nastíněny výše.

Přístup odborů k pracovním migrantům

Odbory¹¹ v České republice jsou kritické k politice současné vlády premiéra Nečase a zejména přenášení rizik na pracovníky, na druhé straně vítají její převážně restriktivní migrační politiku, kontroly a omezování působení agentur práce (pro občany ze zemí mimo Evropskou unii), jakož i větší kontroly nelegální práce. Některé obecné snahy při ovlivňování legislativy v pracovní a sociální oblasti mají vliv na postavení všech pracovníků a tedy i pracovních migrantů; což souvisí s relativně úspěšnou centrální úrovní odborů (Myant 2010). ČMKOS je systematickým kritikem flexibilizace pracovněprávních vztahů neohlížejících se na dostatečnou ochranu zaměstnanců. Tvzení, že další rozvolňování pravidel povede k vytváření pracovních míst, považuje za nepodložené. Přitom připomíná, že Česká republika nepatří mezi země s „rigidním“ pracovním právem (Samek 2010). Na druhé straně pracovní migranti byli zatím z řady důvodů¹² vyloučeni z odborů. Nicméně bez toho, aniž by byli členy v odborech a/nebo na ně byly vztaženy kolektivní smlouvy, ale není možné očekávat zásadní zlepšení jejich postavení. To se týká různých dimenzí nejistoty na trhu práce, především zvýšení míry kontroly nad pracovním procesem ze strany zaměstnanců, stability zaměstnání a zvýšení příjmů (viz Vosko 2011).

ČMKOS má dvě hlavní pozice k pracovní migraci: občané České republiky (a Evropské unie) mají mít přednost na domácím trhu práce a pracovní migranti mají pracovat za stejných podmínek jako občané ČR¹³. Analytik ČMKOS, Pavel Janíčko, popsal postoje této konfederace následovně: „My jako odbory nejsme nepřátelští vůči cizincům na trhu práce, ale naším cílem samozřejmě je, aby tu práci prioritně získávali čeští zaměstnanci ... [Dále trváme na tom], aby jejich pozice byla kontrolovatelná a srovnatelná s pozicí českých pracovníků, aby nedocházelo k tomu, že prostřednictvím vykořisťování cizinců se ještě dále zhoršuje pozice českých pracovníků“¹⁴. Z toho lze usuzovat, že etnická kategorizace pracovníků převažuje ze strany odborů nad třídním pohledem a snižuje tak možnosti solidarity mezi pracovníky z Česka a dalších zemí. Odbory vnímají pracovní migraci jako možnou konkurenci pro domácí pracovníky a způsob sociálního dumpingu, tedy jako ohrožení mzdových a pracovních standardů. Za hlavní problém je považováno zneužívání agenturního zaměstnávání a různé formy obcházení institutu pracovního povolení a pracovněprávních vztahů u pracovních migrantů ze zemí mimo Evropskou unii. Tento postoj je ve zřetelném kontrastu se situací v jiných členských státech EU na západě a severu Evropy, kde vidí

---

¹¹ Je tím myšlena především pozice největší konfederace odborových svazů, Českomoravská konfederace odborových svazů (ČMKOS). Rozhovory pro tento článek proběhly na ČMKOS.

¹² Například i kvůli obtížné integraci agenturních zaměstnanců (tedy zaměstnanců jiného zaměstnavatele) do odborů složených z kmenových zaměstnanců firmy.

¹³ „ČMKOS podpoří v zájmu ochrany před sociálním dumpingem regulaci migrace směřující k odstranění či omezení nelegálního zaměstnávání jak cizinců, tak českých občanů a posílení kontrolních mechanismů v této oblasti. Současně bude podporovat dodržování práv migrantů, důstojné a rovné zacházení s nimi.“ (ČMKOS 2010a).

¹⁴ Rozhovor P. Janíčko, ČMKOS, 15. prosince 2011.

odborníky jako jeden z hlavních problémů z hlediska udržování pracovních standardů vysílání pracovníků¹⁵ zaměstnavatelem z jiného členského státu EU (Woolfson, Thörnqvist, Sommers 2010).

Z určitých hledisek se může zdát pochopitelné, že odbory podporují snahy současné vlády o větší kontrolu pracovní migrace. Odborům je nejspíše zřejmé, že například organizování pracovních migrantů jako alternativní způsob udržování pracovních standardů by bylo složité, finančně nákladné a s nejistým výsledkem. Navíc se zdá, že členská základna spíše vidí pracovní migranty jako konkurenci¹⁶. Zvolená cesta ČMKOS je tedy „tradiční“ - skrze ovlivňování legislativy a praxe kontrolních a dalších institucí tak, aby bylo zaručeno dodržování minimálních standardů v oblasti odměňování, pracovní doby, nároku na odpočinek, atd.

Současný ministr práce a sociálních věcí usiluje o to přinutit nezaměstnané občany ČR, aby přijali práci (především méně kvalifikovanou), kterou by měli opustit zahraniční pracovníci, kteří ji nyní vykonávají¹⁷. Toto „workfaristické“¹⁸ řešení spočívá v omezování dávek v nezaměstnanosti a zavádění povinné „veřejné služby“ (MediaFAX 19/9/2011). Při uvažování o možnostech nahrazení zahraničních pracovníků domácí pracovní silou se objevují i jiné návrhy: opačný přístup by usiloval o zvýšení kvality daných pracovních pozic a tím pádem i o jejich větší atraktivitu mezi domácí populací (Geddes, Scott 2010). Z hlediska odborů ministerstvo práce a sociálních věcí pokračuje v „politice levné práce“ (Samek 2010). Výše zmíněná částečná politická shoda na udržování standardů v oblasti zaměstnávání mezi zástupci zaměstnavatelů a odborů je jen o minimálních standardech. Ty jsou zásadní především pro pracovníky v prekérních zaměstnáních a sektorech ekonomiky, kde je malá organizovanost v odborech a tím pádem se týkají i takové zranitelné skupiny, jako jsou pracovní migranti; soustředění se na toto minimum však může podle některých autorů legitimizovat prekérní pracovní podmínky, a to především pokud se právě nastaví nízko (Bernstein et al. 2006, Bernstein 2006: 221). ČMKOS si je tohoto vědomo; například kritizuje to, že se od roku 2007 nezvýšila minimální mzda (Samek 2010).

Je otázkou, do jaké míry dojde vlivem aktuální regulace trhu práce a migrace k nahrazení zahraničních pracovníků za domácí. Bylo by třeba ji analyzovat ve vztahu k jednotlivým sektorům ekonomiky, tak jak to nedávno učinili autoři a autorky pro Velkou Británii (Ruhs, Anderson 2010a). Pro to v tomto článku není prostor a ani k tomu neexistují dostatečná data. Kromě toho, že už bylo zmíněno, že se v současnosti nic nemění na politice levné pracovní síly, uvedu k této otázce další dva body. Zaprvé, Česká republika je alespoň v době hospodářské krize atraktivní pro pracovníky ze zemí Evropské unie, kteří zde mají volný vstup na trh práce. Ti nahrazují do určité míry pracovníky ze zemí mimo Evropskou unii.

---

¹⁵ Rozhovor V. Samek, ČMKOS, 15. prosince 2011.

¹⁶ Rozhovor P. Janičko, ČMKOS, 15. prosince 2011.

¹⁷ Rozhovor V. Samek, ČMKOS, 15. prosince 2011.

¹⁸ „Workfare“ má široký a proměnlivý význam, ale především je spojován s různými politikami, které propojují poskytování sociálních dávek a práce, s programy na zvyšování zaměstnatelnosti, atd. Náznaky těchto politik se objevují už na začátku 70. let 20. století (Peck 2001a: 1).

Počty pracovních migrantů ze Slovenska, Bulharska či Rumunska rostou¹⁹. Zdají se plnit funkci vhodné etnizované pracovní síly; část z nich zažívá podobné nedůstojné a vykořisťující pracovní podmínky jako pracovníci ze zemí mimo Evropskou unii (Čaněk 2011b). To vypovídá o nových děleních a segmentacích na trhu práce (McDowell 2009). Otázka porušování pracovních práv migrantů tak i nadále zůstává aktuální. Pro odbory ale růst pracovních migrantů ze zemí Evropské unie může představovat i šanci, aby začaly pracovní migranty aktivněji integrovat v odborech. Pracovníci například z Bulharska a Rumunska si mohou být vědomi jistějšího postavení v České republice, o čemž svědčí i následující zkušenost sociální pracovnice pracující s migranty. Ti podle ní mají větší zájem ozývat se proti bezpráví než je tomu u pracovníků z Ukrajiny, kteří se podle ní více bojí: „Když s námi mluví člověk z Bulharska a Rumunska, tak často říká ‚Udělejte s tím něco celkově‘, kdežto když chodí lidi – poškození - z Ukrajiny a já se ptám, ‚Máme s tím něco dělat?‘ ‚Ne ne ne nechte to být, nechte to být, radši ne‘.“²⁰

Za druhé, na obecné rovině je možné tvrdit, že proti procesům flexibilizace a tlaku na „informalizaci shora“ v rámci výrobních řetězců v globalizované ekonomice (Slavnić 2010) stojí zájmy části státní správy, politiků, veřejnosti, odborů a části kapitálu o vyloučení nelegálních a v českém kontextu hlavně kvazilegálních²¹ migrantů z trhu práce (srov. Boswell 2004). Jsou to ale jen částečně a/nebo zdánlivě protichůdné procesy a politiky, protože, jak už bylo napsáno výše, odlišné občanství umožňuje nasměrovat pracovní migranty a migrantky z chudších zemí do hůře placených pracovních míst. Dochází tak k souhře mezi jednotlivými pobytovými kategoriemi/vízy a prekarizovanými pracovními pozicemi (Anderson 2010, Fudge 2011). Například institut pracovního povolení (u pracovních migrantů s dlouhodobým pobytem) umožňuje zaměstnavatelům větší kontrolu pracovníků, než by tomu bylo u občanů ČR. V minulosti více než dnes tento hlavní regulační mechanismus ministerstva práce a sociálních věcí představoval „nesvobodnou práci“ (Satzewich 1989). To znamená přivázání zaměstnance na určitou pozici u konkrétního zaměstnavatele. ČMKOS se samozřejmě staví proti otročké práci, nesvobodu obsaženou v institutu pracovního povolení však nereflektovala.

---

¹⁹ V meziročním srovnání z října 2010 a října 2011 stoupl počet pracovních migrantů z EU evidovaných úřady práce ČR o více jak 10 tisíc. Počet pracovních migrantů ze zemí mimo Evropskou unii, kteří nepotřebují pracovní povolení, stoupl za stejné období o více jak 4 tisíce. Počet migrantů (z EU i mimo EU) evidovaných úřady práce tak zůstal na téměř stejné úrovni – 219 736 (10/2011) a 219 917 (10/2010). Jedná se ale o znatelný pokles ve srovnání s doznívajícím obdobím ekonomického boomu (291 tis. evidovaných migrantů na úřadech práce v říjnu 2010) (www.czso.cz) Procentuální zastoupení občanů Evropské unie v Česku na celkové zaměstnanosti (zahrnuje kromě pracovního poměru i živnosti) také stoupl: na konci roku dosáhlo 53,1 procent (www.czso.cz).

²⁰ Rozhovor s esociální pracovnicí (nepřála si uvést jméno), 20. prosince 2011.

²¹ Za kvazilegální se chápe taková situace migrantů, kteří jsou v zemi legálně, ale jejichž práce je spojována s porušováním pracovních a dalších předpisů pro zaměstnávání a podnikání migrantů (Drbohlav et al. 2009: 4; Nekorjak 2009). Ruhs a Anderson používají pojem „částečné dodržování pravidel“ (v angličtině „semi-compliance“). Je podle nich „zvláštním a sporným prostorem i/legality, který plní důležité funkce. Umožňuje zaměstnavatelům a migrantům maximalizovat ekonomické výhody plynoucí z jejich zaměstnávání a minimalizovat riziko sankcí za porušení imigračních zákonů“ (Ruhs, Anderson 2010b: 195). Spory kolem kvazilegality odkazují na komplexní a dynamický proces vytváření legality/nelegality a nejednoznačnost hranic mezi „legality“ a „nelegality“ v moderním státě (Heyman 1999).

Je možné se domnívat, že velká část pracovních migrantů s dlouhodobým pobytem, kteří jsou dnes nuceni pracovat mimo pracovní poměr (např. přes tzv. švarcsystém), by o něj měli zájem, i přesto, že by byl velmi vzdálen tzv. standardnímu pracovnímu poměru (viz např. nedosažitelnost pracovní smlouvy na dobu neurčitou, omezená sociální práva), o kterém byla řeč výše. Po zpřísnění vydávání a prodlužování pracovních povolení od roku 2009 si část pracovních migrantů vyřídila živnost kvůli udržení legálnosti pobytu a tlaku zaměstnavatelů (Daniel 2010). K vysokému nárůstu počtu podnikatelů mezi migranty ze zemí mimo Evropskou unii ale ve skutečnosti ani v době hospodářské krize nedošlo; podíl podnikatelů mezi migranty navíc přibližně odpovídá jejich počtu v celkové populaci České republiky (Čižinský, Holíková, Jelínková 2011). Podle státu ale i odborů se z nich stali „podvodníci“, především pokud vykonávají závislou práci a neplatí důchodové pojištění (ČMKOS 2010b). Odbory se stávají součástí mobilizace státu proti „nelegálním“ migrantům; „téma podvodu“ umožňuje zapojení nových institucí²² do kontroly migrantů (srov. Spire 2008: 11-12, 112).

V tomto textu tak nezpochybňuji význam regulace trhu práce a nelegální práce, chci však upozornit na problematičnost přimknutí odborů ke státu při kontrole migrantů. Kritika migrační kontroly z hlediska práv pracovních migrantů ze strany odborů je spíše výjimečná (viz např. Šulc 2009). Pokud ke kritice ze strany odborů dochází, pak se objevuje například jako argument pro striktnější regulaci vstupu ve smyslu zabránění budoucího možného vykořisťování a dovozu levné pracovní síly (Janíčko 26/2/2009). Případně od odborů také zaznívá důraz na právo nemigrovat a užít se v zemi původu²³. Jak už bylo napsáno, stát má důležitou roli při vytváření zranitelné pozice migrantů, čímž se ČMKOS zatím příliš nezabýval. Časté svalování viny při porušování pracovních práv migrantů ze strany státu i odborů na „agentury“, „zprostředkovatele“, „klienty“ či „mafiany“ odvádí pozornost od role státu (srov. Nekorjak 2009: 155). Jsou variantami pojmu „zlotřilý zaměstnavatel“, který se používá ve Velké Británii a který podle Bridget Anderson představuje „mistrovské dílo svedení veřejnosti“, protože „o co by se mělo jednat, jsou otázky kvality práce, jistoty zaměstnání a nízkého ohodnocení“ (Anderson in Čaněk 2011b).

Inspekce práce a práva pracovních migrantů

Státní úřad inspekce práce (dále jen inspekce práce) je potenciálně důležitou institucí pro zajištění efektivní regulace pracovních standardů všech pracovníků v prekérním postavení, což zahrnuje i pracovní migranty. V této části bude inspekce práce představena jako instituce, která se od svého vzniku potýká s marginalizací a nedostatečnými prostředky na svoji činnost. Podle dosavadních různorodých zkušeností, které jsou zmíněny níže, se v tuto chvíli nedá očekávat zásadní vliv této instituce na zlepšení postavení pracovních migrantů. Nenapomůže tomu ani aktuální zvýšení významu Státního úřadu inspekce práce, jeho vyšší rozpočet a vyšší počet inspektorů, ke kterému dochází na počátku roku 2012. Inspekce práce se má zaměřit na

---

²² Spire píše o státních institucích ve Francii, zmiňuje například inspekci práce, státní lékařskou inspekci a další (2008).

²³ „Ano, je v pořádku právo migrovat. Mělo by ale být předsunuto právo zůstat doma, užít se doma“ (Rozhovor P. Janíčko, ČMKOS, 15. prosince 2011).

„boj s nelegální prací“²⁴, což zahrnuje i kontrolu nelegální práce migrantů. Otázky dodržování bezpečnosti práce a pracovněprávních vztahů a podmínek totiž zůstanou (politicky) podružné či podřízené této prioritě.

Typ inspekce práce v České republice se blíží tzv. latinskému modelu. Ten je založen na jedné hlavní instituci, která má na starosti otázky regulace pracovních standardů na základě dodržování zákoníku práce a dalších předpisů. Tento model také charakterizuje důraz na partnerství se zaměstnavatelem, relativní autonomie rozhodování liniových úředníků a ukládání sankcí až v nejzazším případě (Teague 2009). Preventivní role, což zahrnuje ono partnerství se zaměstnavatelem, poskytování informací a poradenství, atd. má v České republice menší význam než v západní Evropě²⁵. Aktuálně lze také předpokládat růst významu odstrašující role sankcí a částečné omezení autonomie rozhodování úředníků při určování výše sankcí²⁶. Přestože tento větší důraz na sankce přibližuje českou inspekci práce druhému, tzv. anglosaskému, modelu, ten se i tak zásadně liší především větší konfliktností ve vztahu k zaměstnavatelům a fragmentací jednotlivých oblastí kontroly dodržování pracovních standardů mezi více institucí (viz Teague 2009).

Nejednoduché postavení inspekce práce naznačovaly už diskuse o této instituci v době jejího vzniku. Nad návrhem zákona probíhala v poslanecké sněmovně „poměrně ostrá diskuse“ (Bukovjan 2006: 6). Z pravicových pozic byla inspekce práce kritizována jako instituce, která prý přináší „pracovní právo trestní“ (Bukovjan 2006: 90). Došlo k její marginalizaci, což vyjadřuje přesunutí sídla této instituce během parlamentních debat o zákonu o inspekci práce z Prahy do Opavy (Bukovjan 2006). Inspekce práce od začátku trpěla nedostatečným počtem inspektorů a inspektorek, jakož i jejich nízkým finančním ohodnocením²⁷. Tato marginalizace byla předmětem kritiky například ze strany odborů. Ty v roce 2006 podporovaly návrh ministra práce a sociálních věcí o navýšení rozpočtu a počtu inspektorů a inspektorek²⁸. Proti tomu se postavilo ministerstvo financí, které zopakovalo závazek nezvyšovat výdaje státního rozpočtu, který zazněl už při vzniku inspekce práce (Ministerstvo 2006). ČMKOS dlouhodobě kritizuje omezený dopad inspekce práce a jejího fungování: „Je to poddimenzovaný sbor. Tím pádem i při nejlepší snaze a vůli, kterou ti lidé mohou mít, nejsou schopni pokrýt případy. My jsme udělali několik pokusů. Učinili jsme konkrétní oznámení, které jsme poslali přímo na vrcholové orgány s vědomím - ‚Zaříd'te, prosím, kontrolní akci. Jsou tam určité informace, ze kterých je možné dovodit, že se jedná o elementární porušení [zákoníku práce].‘ Výsledek byl neblahý, protože se k té akci ani nedostali s vědomím, že mají své plánované kontroly, které dělají.“²⁹

²⁴ Viz <http://www.mpsv.cz/cs/11678>.

²⁵ Rozhovor V. Samek, ČMKOS, 15. prosince 2011.

²⁶ Minimální sankce se od 1.1.2012 zvýšily, například za porušení zákazu tzv. švarcsystému hrozí minimální pokuta 250 tisíc Kč.

²⁷ To kontrastuje například s ohodnocením inspektorů práce v Brazílii, kde se jedná o velmi dobře placené zaměstnání. Inspektoři se vybírají v kompetitivních konkurzech (Pires 2011).

²⁸ Takové, které by nespočívalo čistě v přesunutí pracovníků z úřadů práce na oblastní inspektoráty práce.

²⁹ Rozhovor V. Samek, ČMKOS, 15. prosince 2011.

Na základě zkušeností s konkrétními podáními na inspekci práci panuje mezi pracovníky a pracovníci nevládních organizací zabývajících se migrací spíše skepse ohledně efektivity kontrol inspekce práce (Jelínková 2011a, Jelínková 2011b, Saková, Martínková 2009). Inspekce práce podle nich neplní roli instituce, kde by migranti mohli získat zastání, když se jim stane nespravedlnost v zaměstnání. Své názory vyjadřují například následovně: „Mám pocit, že když klientům radíme [podávat stížnosti], tak jim ještě škodíme ... Klient pak obejde instituce, zjistí, že to nefunguje, a je na tom ještě hůř“.³⁰ Už od roku 2006, kdy byla otázka rovných podmínek zahraničních pracovníků zařazena mezi roční úkoly kontrol, Státní úřad inspekce práce namítal, že dochází k obdobnému porušování pracovních podmínek u domácích i zahraničních pracovníků. Nerovné podmínky ve vztahu k uplatňování zákoníku práce se podle něho nepotvrdily: „Mnohdy medializované případy ztížených životních podmínek souvisely spíš s nekalými praktikami některých zprostředkovatelů práce, a to tím, že tito občané měli povinnost odvádět část svého výdělku osobám z jejich země, které jim v ČR umožnily pracovat“ (Státní 2007). Selhání v konkrétním případě i obecně při kontrolách inspekce práce však potvrdil veřejný ochránce práv. Například při šetření agentury Zetka auto s.r.o. zprostředkovávající pracovníky z Polska pro Škoda auto, a.s. podle něho: „příslušný oblastní inspektorát práce při kontrole nezjistil dostatečně skutkový stav věci a spokojil se s opatřeními zaměstnavatele, ačkoliv tato byla neuspokojivá“ (Veřejný ochránce práv 2007).

Kvůli jasnějšímu přiřazení inspekce práce k boji proti nelegální práci a migraci, který je jednou z politických priorit aktuálního ministra práce a sociálních věcí, tato instituce částečně opouští své marginalizované postavení. Inspekce práce získává od roku 2012 nové kompetence a také bývalé kontrolory z úřadů práce; ve struktuře inspekce práce tak vzniká sekce, která se zaměří na kontrolu nelegální práce. Jedním z hlavních indikátorů efektivity má být počet kontrol, kterých je pro rok 2012 v plánu až 200 tisíc. Tato „politika čísel“ (Spire 2008) nejspíše zásadně promění charakter fungování inspekce práce. Soustředění se na počty kontrol může ale přinést sporný efekt, protože půjde především o naplnění počtu kontrol (jak se vyjádřil jeden z inspektorů: „já je nasekám“³¹). Nedostatek pracovních míst navíc nutí pracovníky přijímat práce na neformálním trhu práce: „Občan potřebuje nutně práci, potřebuje uživit rodinu, tak na to kývne. Můžete dělat statisíce kontrol a efekt je nulový“³², vyjádřil se proto ke stanoveným počtům kontrol bývalý kontrolor úřadu práce, který od 1. ledna 2012 přechází na inspektorát práce. Přestože se ale tento kontrolor vyjadřuje kriticky ke značné části institucionálních reforem současného ministra práce a sociálních věcí, zároveň vítá sjednocení kontrol pracovněprávních vztahů pod jeden úřad a také další změny, jako je vyjasnění definice nelegální práce³³.

Tyto snahy ministra práce a sociálních věcí mají už zmíněnou podporu ze strany části podnikatelů a odborů. Zájem o koordinaci kontrol, zvýšení sankcí a výměnu informací jednotlivých kontrolních institucí také vychází z institucí, které spolupracují na řízení migrace. Pro část pracovních migrantů ze zemí mimo Evropskou unii tak může být těžší

³⁰ Rozhovor se sociální pracovníci, 20. prosince 2011.

³¹ Rozhovor s kontrolorem Úřadu práce (nepřál si uvést své jméno), 12. prosince 2011.

³² Rozhovor s kontrolorem Úřadu práce, 12. prosince 2011.

³³ Rozhovor s kontrolorem Úřadu práce, 12. prosince 2011.

přizpůsobit se těmto změnám, udržet si aktuální práci a pobytovou legalitu. Týká se to například pracovníků, kteří pracují jako „živnostníci“ v továrnách. Samotné odstranění švarcsystému, které představuje „vynucený podvod“ (Spire 2008), je z hlediska udržování pracovních standardů pochopitelné. Nedá se ale předpokládat, že dojde k samotnému vymizení kvazilegality, která umožňuje propojení flexibility na trhu práce a částečné legality (Ruhs, Anderson 2010b), ale spíše k jejím proměnám a hledáním nových zdrojů a jiného organizování levné pracovní síly.

Soustředění se na kontroly nelegální práce a nelegální migrace kopíruje trend v jiných zemích Evropské unie (Vega 2009). Mezinárodní organizace práce (ILO) sice vítá související posilování inspekce práce, zároveň se ale obává toho, aby nedošlo při zaměření se na kontroly nelegální práce ke kompromitování hlavních rolí inspekce práce, které by měly spočívat v kontrole dodržování pracovních práv a bezpečnosti práce (Woolfson 2010). ILO se při více příležitostech vyjadřovala proti zapojování inspektorů práce do „boje“ proti nelegální migraci: „Hlavní rolí inspektorů práce má být ochrana pracovníků a ne dodržování cizineckého práva“ (Mezinárodní organizace práce in Spire 2008: 112). Při prohlubování spolupráce jednotlivých kontrolních institucí (cizinecká policie, inspektoráty práce, celní úřady, živnostenské úřady, správa sociálního zabezpečení, atd.), které sledují různé aspekty života migrantů, dochází ke konfliktu kontrol legality pobytu a kontrol dodržování pracovních práv v České republice. Při sledování zájmu o dodržování pracovních práv migrantů je proto vhodné částečné oddělení institucionální spolupráce a výměny informací jako tomu je například v USA či ve Francii (Čaněk 2010a, Spire 2008). V České republice při kontrole domácího trhu práce převažuje pohled jako by samozřejmých kategorií národního státu (Sayad 2006). Ta je sice předmětem různých institucionálních vyjednávání a sporů; ty ale nejsou zásadně narušovány pohledem, který by upřednostňoval dodržování pracovních práv všech pracovníků.

Závěr

Mobilizace institucí kolem „boje“ proti nelegální migraci a nelegální práci vstoupila v posledních letech do nové fáze. Zahrnuje do něho nové instituce, které spolupracují na odhalování různorodé skupiny „podvodníků“ – jsou to nejen zaměstnavatelé vyhýbající se placení vysokých odvodů za pracovníky, ale i pracovní migranti, jakož i oficiálně nezaměstnaní občané ČR, kteří si přivydělávají prací „na černo“ a „zneužívají“ sociální dávky. Od začátku roku 2012 platí nová definice nelegální práce, která byla zbavena předchozích nejasností umožňujících určité formy flexibility a obcházení zákoníku práce. Je tak vidět, že dochází k částečnému sladování zájmů kapitálu a odborů ohledně udržování minimálních pracovních a mzdových standardů. Současné vládní politiky ale nehodlají jít nad rámec minimálních standardů, které zůstávají relativně nízko, o čemž svědčí i nezvýšení minimální mzdy od roku 2007. Skrze workfaristické politiky mají přinutit domácí nezaměstnané přijmout především méně kvalifikovaná pracovní místa, která by měli zahraniční pracovníci opustit.

Z hlediska zlepšování pozice překerních pracovníků na trhu práce, tedy včetně pracovních migrantů, je dodržování minimálních mzdových a pracovních standardů zásadní. Současné snahy ministerstva práce a sociálních věcí kontrolovat minimální standardy v oblasti zaměstnávání pracovníků proto mohou mít na způsoby zaměstnávání určitý vliv: například snížit rozsah používání tzv. švarcsystému. Pro řadu pracovních migrantů ale tyto snahy znamenají hrozbu vyloučení z jejich současných pozic a ve svém důsledku i jejich ilegalizaci. Armádní terminologie „boje“ má nejspíše přehlušit to, že současná politika vůči nelegální práci je velmi úzce zaměřená a plná protikladů. Stát totiž politikami flexibilizace k informalizaci na trhu práce sám přispívá (Likić-Brborić 2007).

To, že migranti nemají místní občanství, je udržuje v podřadném postavení na trhu práce a přispívá k tomu, že pak plní určitá pracovní místa na sekundárním trhu práce. Jinými slovy, když se mluví o vykořisťování pracovních migrantů a nedodržování jejich práv, může to znamenat velmi různé věci. Záleží na tom, z jaké pozice se mluví a jestli mluvčí zohledňuje roli státu při vytváření zranitelné pozice migrantů. Odbory přitom v České republice tuto roli státu zatím nereflektovaly a dlouhodobě například podporují institut pracovního povolení, který migranta váže na konkrétního zaměstnavatele a vytváří tak nesvobodnou práci.

V současné době neexistuje v České republice politická síla, která by pomohla narovnávat nerovné postavení pracovních migrantů a migrantek v jednotlivých ekonomických odvětvích a geografických oblastech, o kterých se dlouhodobě ví, že se v nich objevuje vysoká míra vykořisťování a využívání levné pracovní síly ze zahraničí (ať už ze zemí mimo Evropskou unii či z Evropské unie) a kde jednotlivé státní instituce a samosprávy v určitých případech přispívají k ovládnutí zahraničních pracovníků zaměstnavateli (viz např. Jelínková, Hánová 2010, Křížková 2010). Některé z těchto geografických a průmyslových oblastí/zón je možné chápat jako „hraniční zóny“ (Squire 2011). Ty charakterizují procesy vytváření „hranice“ mezi pracovní silou podle etnicity, „rasy“, občanství a gender, která umožňuje snižování ceny práce v rámci výrobních řetězců a vztahů mezi firmami. Zahraniční pracovníci se u některých zaměstnavatelů potkávají s každodenním ponižováním a disciplinací. Zkušenosti pracovních migrantů a migrantek sice není možné zúžit na pracovní vykořisťování (viz Silverstein 2005), ale právě oblasti jako „Plzeň“ a „Borská pole“ se staly charakteristickými pro porušování práv pracovních migrantů. Stejně tak dnes už relativně známý případ stromkaři, tedy vykořisťování stovek pracovních dělníků a dělnic z Vietnamu, Slovenska, Rumunska a dalších zemí v lesnictví v České republice, leží na průsečíku různých státních politik: deregulace a růstu překerní práce v lesnictví, veřejných zakázek, regulace trhu práce a migrační kontroly v době ekonomické krize (Čaněk 2011a, 2011b; Křížková 2011). Tyto případy a místa ukazují na potřebu komplexnějšího pohledu na problém dodržování pracovních práv migrantů. Musí zohlednit politickou podporu zahraničních investic a roli České republiky jako levného výrobního místa na semiperiferii Evropské unie, vytváření a udržování nerovností pracovních migrantů na trhu práce státem, kapitálem a prací (Silver 2003) a nedostatečnou regulaci překerní pozice pracovních migrantů.

Analýza vznikla v rámci projektu „Systém pracovních kontrol imigrantů v ČR: je třeba inspirace odjinud“, který je realizován s laskavou podporou Velvyslanectví Spojených států v ČR.

V roce 2011 pracoval autor jako stipendista nadace Generations in Dialogue nadace Erste na výzkumu vývoje migrační politiky v České republice v době ekonomické krize.

O autorovi

Autor je doktorand na Ústavu politologie FF UK, kde se zabývá regulací pracovní migrace v České republice. Je členem redakční rady migrateonline.cz.

Literatura

Anderson, B. (2010). Migration, immigration controls and the fashioning of precarious workers. *Work, employment and society*, 24(2), 300-317.

Apeldoorn, B. V. (2003). European unemployment and transnational capitalist class strategy. The rise of the neo-liberal competitiveness discourse. In H. Overbeek (Ed.), *The Political Economy of European Employment. European Integration and the Transnationalization of the (un)employment question* (str. 113-134). London and New York: Routledge.

Bauder, H. (2006). *Labor Movement: How Migration* Oxford and New York: Oxford University Press.

Bernstein, S. (2006). Mitigating Precarious Employment in Quebec. The Role of Minimum Employment Standards Legislation. In L. F. Vosko (Ed.), *Precarious Employment: Understanding Labour Market Insecurity in Canada* (str. 221-240). Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press.

Bernstein, S., Lippel, K., Tucker, E., & Vosko, L. F. (2006). Precarious Employment and the Law's Flaws: Identifying Regulatory Failure and Securing Effective Protection for Workers. In L. F. Vosko (Ed.), *Precarious Employment: Understanding Labour Market Insecurity in Canada* (str. 203-220). Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press.

Boswell, C., & Straubhaar, T. (2004). The Illegal Employment of Foreign Workers: an Overview. *Intereconomics*, 39(1), 4-20.

Bukovjan, P. (2006). *Pro a proti zákona o inspekci práce (kritika jednoho právního předpisu)*. Rigorózní práce, Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

Burawoy, M. (1976). The Functions and Reproduction of Migrant Labor: Comparative Material from Southern Africa and the United States. *American Journal of Sociology*, 81(5), 1050-1087.

Calavita, K. (2007). Law, immigration and exclusion in Italy and Spain. *Papers: revista de sociología* 85, 95-108.

Čaněk, M. (2004). Jak podezřelí jsou cizinci z tzv. třetích zemí? Analýza vybraných aspektů nového zákona o zaměstnanosti. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955304>.

Čaněk, M. (2010a). Institutional Cooperation of State Authorities in the Area of Migration Regulation in the Czech Republic. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 19(2), 27-39.

Čaněk, M. (2010b). *The competition state and the expansion of the guest-worker programs: the case of the Czech Republic*. Paper presented at the XVII ISA World Congress of Sociology, Sociology on the Move.

Čaněk, M. (2011a). Když se sází les, létají třísky. O zaměstnávání pracovních migrantů ve státních lesích. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2279186>.

Čaněk, M. (2011b). Migration at the Intersection of State Policies and Public Tenders in Times of Economic Crisis: The Case of Migrant Forest Workers in the Czech Republic. ERSTE Generations in Dialogue. Nepublikováno.

Čižinský, P., Holíková, K. & M. Jelínková (2011). Vybraná hospodářská práva neregulérních migrantů. In Burdová Hradečná P., Jelínková, M. et al., *Regularizace jako jeden z nástrojů v boji proti nelegální migraci* (str. 129-136). Sdružení pro integraci a migraci, Multikulturní centrum Praha a Organizace pro pomoc uprchlíkům: Praha.

ČMKOS (2010a). Program ČMKOS na období 2010 – 2014, V. sjezd Českomoravské konfederace odborových svazů, 9. a 10. dubna 2010. Dostupné na: <http://www.cmkos.cz/o-nas>.

ČMKOS (2010b). Cizinci přestávají „pracovat“ a začínají „podnikat“, 28.6.2010. Dostupné na: <http://www.cmkos.cz/uvodni-strana/aktuality/2174-3/cizinci-prestavaji-pracovat-a-zacinaji-podnikat>

Daniel, M. (2010). Podnikání jako strategie pro udržení legálního statusu pracovních migrantů. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2216409>

Drahokoupil, J. (2009). *Globalization and the state in Central and Eastern Europe : the politics of foreign direct investment*. New York, N.Y.: Routledge.

Drbohlav, D. & L. Medová (2009). *Undocumented Migration: Counting the Uncountable*, Country report – the Czech Republic prepared under the research project CLANDESTINO. Dostupné na: http://clandestino.eliamep.gr/wp-content/uploads/2009/10/clandestino_report_czech-rep_final_3.pdf

Drbohlav, D., Medová-Lachmanová, L., Janská, E., Dzúrová, D., Čermáková, D., Čermáková, Z., et al. (2009). *Irregular economic activities of migrants in the Czech Republic*. Geneva: ILO.

Fudge, J. (October 2011). The Precarious Migrant Status and Precarious Employment: The Paradox of International Rights for Migrant Workers. *Working Paper Series*. Dostupné na: <http://riim.metropolis.net/assets/uploads/files/wp/2011/WP11-15.pdf>.

Geddes, A., & Scott, S. (2010). UK food businesses' reliance on low-wage migrant labour: A case of choice or constraint? In M. Ruhs & B. Anderson (Eds.), *Who Needs Migrant Workers? Labour shortages, immigration, and public policy* (str. 193-218). New York and Oxford: Oxford University Press.

Geiger, M., & Pécoud, A. (Eds.). (2010). *The Politics of International Migration Management*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Guerrien, B. (1996). *Dictionnaire d'analyse économique*. Paris: Editions de la Découverte.

Guiraudon, V. (2001). De-nationalizing control. Analyzing state responses to constraints on migration control. In V. Guiraudon & C. Joppke (Eds.), *Controlling a New Migration World* (str. 31-64). London and New York: Routledge.

Heyman, J. M. (Ed.). (1999). *States and Illegal Practices*. Oxford and New York: Berg.

Horáková, M. (2010). *Vývoj pracovních migrací v České republice v období hospodářské recese*. Praha: VÚPSV.

ILO (2011). *World of Work Report 2011: Making Markets Work for Jobs*. Geneva: ILO. Dostupné na: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_166021.pdf

Janičko, P. (26/2/2009). Odbory nejsou jen pro své členy. *Britské listy*. Dostupné na: <http://blisty.cz/art/45558.html>.

Jelínková, M., & Hánová, M. (2010). Současná situace migrantů na Plzeňsku. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2269140>.

Jelínková, M. (2011a). Zpráva z veřejné debaty Kontrola práce migrantů v ČR: zaostřeno na pracovníky v českých lesích. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2320805>.

Jelínková, M. (2011). Cizinci Čechům práci neberou: rozhovor se sociálním pracovníkem Pavlem Dubou. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2320880>.

Jessop, B. (2002). *The Future of the Capitalist State*. Cambridge: Polity Press.

Křížková, M. (2010). Ve jménu krize. *Nový Prostor* č. 349. Dostupné na: <http://www.novyprostor.cz/pdf/349.pdf>

Křížková, M. a M. Čaněk (2011). Obchodníci mezi stromy. *Nový Prostor* č. 367. Dostupné na: <http://novyprostor.cz/pdf/367.pdf>

Leontiyeva, Y. (2011). The Socio-Economic Impact of Admission Policies and Admission-Related Integration Policies in the Czech Republic. *Migrationonline.cz*. Dostupné na: <http://www.migrationonline.cz/e-library/?x=2294358>

Likić-Brborić, B. (2007). Globalisation, EU Enlargement and New Migratory Landscapes: The Challenges of the Informal Economy and Contingencies for “Decent Work. In E. Berggren, B. Likic-Brboric, G. Toksöz & N. Trimikliniotis (Eds.), *Irregular Migration, Informal Labour and Community: A Challenge for Europe* (str. 165-183). Maastricht: Shaker Publishing.

McDowell, L. (2009). Precarious Work and Economic Migration: Emerging Immigrant Divisions of Labour in Greater London’s Service Sector. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(1), 3-25.

MediaFax (19/9/2011). Ministr Jaromír Drábek: Navýšíme počet veřejných prací na Šluknovsku. Dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/11425>

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2006). *Zefektivnění činnosti orgánů inspekce práce*, projednáno na jednání vlády (schůze č.28, 24.07.2006). Praha.

Ministerstvo vnitra(2010a). „Analýza aktuálního vývoje a problémů v oblasti migrace a postup České republiky v oblasti prevence a potírání nelegální migrace a negativních jevů spojených s migrací,” čj. MV-27772-19/OAM-2010.

Ministerstvo vnitra ČR (2010b). *Návrh opatření k řízení ekonomické migrace, ochraně práv osob migrujících za prací a realizaci návratů. Příloha č. 2: Vyhodnocení dosavadního*

uplatňování institutů správního a trestního práva souvisejících s pracovním vykořisťováním cizinců, vzato na vědomí vládou (usnesení vlády č. 48, 19. ledna 2011). Praha.

Myant, M. (2010). *Trade unions in the Czech Republic*. Brussels: ETUI.

Nekolová, M. (2008). *Flexicurity - hledání rovnováhy mezi flexibilitou a ochranou trhu práce v ČR*. Praha: VÚPSV.

Nekorjak, M. (2009). *Meziskvěty: organizované zaměstnávání migrantů z Ukrajiny v České republice*. Disertační práce, Fakulta společenských studií Masarykovy univerzity. Nепublikováno.

Nekorjak, M., & Hofírek, O. Vietnamští imigranti v českých velkoměstech – Integrace přistěhovalců z Vietnamu. In M. Rákoczyová & R. Trbola (Eds.), *Sociální integrace přistěhovalců v České republice* (str. 161-197). Praha: Slon.

Offe, C. (1997). Towards New Equilibrium of Citizens' Rights and Economic Resources? In OECD (Ed.), *Social Cohesion and the Globalizing Economy* (str. 81-108). Paris: OECD.

Overbeek, H. (Ed.). (2003). *The Political Economy of European Employment. European Integration and the Transnationalization of the (un)employment question*. London and New York: Routledge.

Peck, J. (1992). Labor and Agglomeration: Control and Flexibility in Local Labor Markets. *Economic Geography*, 68(4), 325-347.

Peck, J. (1996). *Work-Place. The Social Regulation of Labor Markets*. New York: Guilford Press.

Peck, J. (2001). *Workfare States*. New York and London: Guilford Press.

Peck, J. (2001). Neoliberalizing states: thin policies/hard outcomes. *Progress in Human Geography*, 25(3), 445-455.

Piore, M. (1980). *Birds of Passage. Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge, New York and Melbourne: Cambridge University Press.

Pires, R. R. C. (2011). Governing Regulatory Discretion: Innovation and Accountability in Two Models of Labour Inspection Work. In S. Lee & D. McCann (Eds.), *Regulating for Decent Work. New Directions in Labour Market Regulation* (str. 313-338). Houndmills, Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan and ILO.

Ruhs, M., & Anderson, B. (Eds.). (2010a). *Who Needs Migrant Workers? Labour shortages, immigration, and public policy*. New York and Oxford: Oxford University Press.

Ruhs, M., & Anderson, B. (2010b). Semi-compliance and illegality in migrant labour markets: An analysis of migrants, employers and the state in the UK. *Population, Space and Place*, 16(3), 195-211.

Saková, T. a Š. Martínková (2009). Role inspektorátů práce při kontrole pracovních agentur v České republice. *Migraceonline.cz*. Dostupné na: <http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2210863>

Samek, V. (2010). Odborový pohled na flexibilní formy práce. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Pracovní právo 2010, Flexibilní formy zaměstnávání. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Dostupné na: <http://www.law.muni.cz/sborniky/pracpravo2010/Samek.html>

Satzewich, V. (1989). Unfree Labour and Canadian Capitalism: The Incorporation of Polish War Veterans. *Studies in Political Economy*, 28(Spring), 89-110.

Sayad, A. (2006). *L'immigration ou les paradoxes de l'alterité. 1. L'illusion du provisoire*. Paris: Raisons d'agir.

Scott, J. (1998). *Seeing like a State*. New Haven and London: Yale University Press.

Silver, B. J. (2008 (2003)). *Forces of Labor: Workers' Movements and Globalization since 1870* (2008 ed.). Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press.

Silverstein, P. A. (2005). Immigrant Racialization and the New Savage Slot: Race, Migration, and Immigration in the New Europe. *Annual Review of Anthropology*, 34, 363-384.

Sirovátka, T., Winkler, J., & Žižlavský, M. (Eds.). (2009). *Nejistoty na trhu práce*. Brno: Albert.

Spire, A. (2005). *Etrangers à la carte : l'administration de l'immigration en France, 1945-1975*. Paris: Grasset.

Slavnić, Z. (2010). Political Economy of Informalization. *European Societies*, 12(1), 3-23.

Spire, A. (2008). *Accueillir ou reconduire. Enquête sur les guichets de l'immigration*. Paris: Raisons d'agir.

Squire, V. (Ed.). (2011). *The Contested Politics of Mobility: Borderzones and Irregularity*. London: Routledge.

Státní úřad inspekce práce (2007). Zpráva o činnosti orgánů inspekce práce a stavu v oblasti bezpečnosti práce za rok 2006. Opava. Dostupné na: http://www.suip.cz/_files/suip-ea77c81e5ce8b6be8d8f24e8ddfc061a/zpravasystemsuiip2006.pdf

Šulc, J. (4/3/2009). Krize a cesty z ní? ČMKOS. Dostupné na: <http://www.cmkos.cz/tiskove-informace/1373-3/krize-a-cesty-z-ni>

Teague, P. (2009). Reforming the Anglo-Saxon Model of Labour Inspection: The Case of the Republic of Ireland. *European Journal of Industrial Relations*, 15(2), 207-225.

Vega, M. L. (2009). *The global economic and social crisis and its impact on labour inspection systems*. Turin: International Training Centre of the ILO. Dostupné na: http://www.ilo.org/labadmin/what/pubs/lang--en/docName--WCMS_123770/index.htm.

Veřejný ochránce práv (2007). Zpráva za druhé čtvrtletí roku 2007. Dostupné na: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Ctvrletky/2007_2_ctvtleti.doc

Vosko, L. F. (2010). *Managing the Margins: Gender, Citizenship, and the International Regulation of Precarious Employment*. Oxford: Oxford University Press.

Woolfson, C., & Likic-Brboric, B. (2008). Migrants and the Unequal Burdening of "Toxic" Risk: Towards a New Global Governance Regime. *Debatte*, 16(3), 291-308.

Woolfson, C. (2010). Precarious Work, Regulation and Labour Standards in Times of Crisis. *ThemES Report*, Linköping University, REMESO - Institute for Research on Migration, Ethnicity and Society, 34. Dostupné na: <http://liu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:389010>

Woolfson, C., Thörnqvist, C., & Sommers, J. (2010). Labour migration and the future of European labour standards after Laval. *Industrial Relations Journal*, 41(4), 333–350.